

بسم الله الرحمن الرحيم

سن مسئولیت کیفری در حقوق جزای اسلامی
و حقوق موضوعه

تألیف: عبدالرضا صغری

عضو هیات علمی دانشگاه علوم اسلامی رضوی

سرشناسه	اصغری، عبدالرضا
عنوان و نام پدیدآور	: سن مسئولیت کیفری در حقوق جزای اسلامی و حقوق موضوعه عبدالرضا اصغری
مشخصات نشر	: مشهد، انصار، ۱۳۸۷.
مشخصات ظاهری	: ۲۲۸ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۶۴۹۷-۸۹-۴
یادداشت	: چاپ اول (۱۳۸۷ فیبا)
یادداشت	: فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.
موضوع	: حقوق جزا و کیفری
رده بندی کنگره	: الف ۶۶۳۶/ ۲
رده بندی دیویی	: ۴۹۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۲۴۶۱-۷۷ م

انتشارات انصار

مشهد - صندوق پستی ۳۵۱۱-۹۱۳۷۵

نام کتاب: سن مسئولیت کیفری در حقوق جزای اسلامی و حقوق موضوعه

مؤلف: عبدالرضا اصغری

ناشر: انصار

نوبت چاپ: اول

تاریخ چاپ: ۱۳۸۷

طرح جلد و صفحه آرایی: کمال مظلوم

چاپ: دقت

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۵۰۰ تومان

ISBN 978-964-6497-89-4

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۴۹۷-۸۹-۴

دفتر و مرکز پخش:

○ مشهد - تلفن: ۲۲۵۷۴۳۰-۵۱۱-۰۵۱۱-۶۶۶-۲۲۱۰ همراه: ۰۹۱۵۱۱۵۵۸۳۱

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۷	..... مقدمه
	بخش اول: کلیات
	فصل اول: تعریف و مفهوم بلوغ
۱۲	..... مبحث اول: تعریف بلوغ
۱۲	..... گفتار اول: مفهوم لغوی بلوغ (بلوغ در لغت)
۱۳	..... گفتار دوم: مفهوم اصطلاحی بلوغ «معیار بلوغ»
۱۶	..... گفتار سوم: بلوغ در حقوق موضوعه ایران
۱۷	..... گفتار چهارم: تعریف بلوغ از دید منابع بین‌المللی
۱۷	..... الف: کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک ۱۹۸۹
۱۷	..... ب - قواعد بیجینگ ۱۹۸۵
۱۸	..... مبحث دوم: بلوغ از دیدگاه علوم طبیعی
۲۰	..... مبحث سوم: انواع بلوغ
۲۰	..... گفتار اول: بلوغ جنسی
۲۱	..... گفتار دوم: بلوغ ازدواج و نکاحی
۲۱	..... آیا بلوغ جنسی و بلوغ ازدواجی به یک معنی است؟
۲۲	..... گفتار سوم: بلوغ آشد
۲۵	..... مبحث چهارم: علایم بلوغ به تفکیک مذاهب خمسّه
۲۵	..... گفتار اول: در فقه امامیه
۲۶	..... گفتار دوم: علایم بلوغ در مذاهب اهل سنت
۲۶	..... الف: در مذهب شافعی
۲۶	..... ب: در مذهب حنبلی
۲۶	..... ج: در مذهب مالکی
۲۷	..... د: در مذهب حنفی
۲۹	..... گفتار سوم: دلایل نشانه‌های بلوغ
۳۳	..... مبحث پنجم: آیا بلوغ امری طبیعی یا تعبدی و تشریحی است؟
۳۳	..... گفتار اول: توضیح واژه‌ها و اصطلاحات بحث
۳۳	..... الف: امر تعبدی (تشریحی)
۳۴	..... ب: بلوغ جنسی یا امر تکوینی بودن بلوغ
۳۴	..... گفتار دوم: نظریات متخصصین
۳۴	..... الف: تکوینی بودن بلوغ
۳۵	..... ۱- فقها
۳۹	..... ۲- حقوق دانان
۳۹	..... ب: تعبدی بودن بلوغ
۳۳	..... گفتار سوم: آثار تکوینی یا تشریحی بودن بلوغ

- الف: تعیین بلوغ توسط فقها ۴۳
 ب: تعیین سن خاص برای بلوغ ۴۴

فصل دوم: بلوغ و مسئولیت کیفری

- مبحث اول: مسئولیت و بلوغ در قرآن ۴۶
 گفتار اول: مسئولیت انسان از نظر قرآن ۴۶
 گفتار دوم: معیار مسئولیت (بلوغ) ایشان از نظر قرآن ۴۸
 الف: بلوغ حلم ۴۸
 ب: بلوغ نکاح ۵۰
 ج: بلوغ اشد ۵۲
 مبحث دوم: بلوغ و مسئولیت در روایات ۵۴
 گفتار اول: بلوغ جنسی در روایات ۵۴
 گفتار دوم: بلوغ سنی در روایات ۵۷

فصل سوم: سن آغاز مسئولیت کیفری

- مبحث اول: سن بلوغ (تکلیف) از نظر فقها ۶۲
 گفتار اول: آراء فقهای امامیه ۶۳
 الف: نظر مشهور فقهای امامیه ۶۳
 ب: نظرات مخالف مشهور فقها ۶۴
 ۱. ب: نظر مخالف مشهور در بین متقدمین ۶۴
 ۲. ب: نظر مخالف مشهور فقها در بین متأخرین ۶۵
 ۳. ب: نظر مخالف مشهور فقها در بین معاصرین ۶۵
 ۳-۱. نظریه ۱۳ سالگی در دختران ۶۵
 ۳-۲. نظریه احتلام در پسران و حیض در دختران ۶۵
 گفتار دوم: آراء فقهای عامه ۶۸
 گفتار سوم: تطبیق آراء فقها امامیه و عامه در مورد سن بلوغ و مسئولیت کیفری کودکان ۷۰
 مبحث دوم: سن بلوغ از نظر حقوق ایران و منابع بین‌المللی ۷۴
 گفتار اول: در حقوق ایران ۷۴
 سابقه‌ی قانونگذاری در ایران ۷۴
 طبقه‌بندی سنی کودکان در قوانین جزایی ایران ۷۶
 الف - قانون مجازات عمومی ۱۳۰۴ ه.ش ۷۶
 ب: قانون تشکیل دادگاه اطفال بزهکار ۱۳۳۸ ه.ش ۷۶
 ج: قانون مجازات عمومی اصلاحی سال ۱۳۵۲ ه.ش ۷۷
 د: قانون مجازات اسلامی ۱۳۶۱ و ۱۳۷۰ ه.ش ۷۸
 ۱ - ایرادات راجع به سن بلوغ و مسئولیت‌پذیری ۷۹
 ۱-۱) عدم تطابق سن تعیین شده با واقعیات عینی ۷۹
 ۱-۲) عدم تمایز بین کودکان غیر ممیز و ممیز از نظر میزان مسئولیت ۸۰
 ۱-۳) ایراد ناشی از اصطلاح «بلوغ شرعی»: ۸۱

۸۲	۱-۴) سایر ایرادات مادتين ۴۹ و ۵۰:.....
۸۳	۱-۴-۱) ایرادات قسمت دوم ماده ۴۹:.....
۸۴	۱-۴-۲) امکان تفسیر موسع در تبصره دوم ماده ۴۹:.....
۸۶	۱-۴-۳) زاید بودن ماده ۵۰:.....
۸۸	گفتار دوم: توجیهات و دلایل اصل عدم مسئولیت کیفری کودکان
۸۸	الف - توجیه معافیت کیفری کودکان:.....
۸۸	۱-۱) دفاع مشروع در قبال جرایم کودکان:.....
۸۹	۱-۲) بی‌کیفر ماندن معاونین و شرکای جرم کودک:.....
۸۹	۱-۳) عدم قابلیت انتساب جرم به فاعل کودک:.....
۹۲	ب: دلایل عدم مسئولیت کیفری کودکان:.....
۹۲	۱) دلایل شرعی:.....
۹۲	۱-۱) فقدان یکی از شرایط عامه‌ی تکلیف.....
۹۳	۱-۲) حدیث رفع قلم.....
۹۴	۲) دلایل حقوقی.....
۹۴	۲-۱) فقدان ارکان مسئولیت کیفری.....
۹۵	۲-۲) عدم تأمین اهداف کیفرها.....
۹۷	گفتار سوم: سن مسئولیت کیفری کودکان در منابع بین‌المللی
۹۷	الف: کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک.....
۹۷	ب: قواعد بیجینگ.....

بخش دوم

مسئولیت کیفری کودکان در حقوق اسلامی و حقوق موضوعه

۱۰۱	مبحث اول: تاریخچه مسئولیت کیفری.....
۱۰۲	گفتار اول: مسئولیت کیفری در حقوق عرفی.....
۱۰۳	الف) مسئولیت کیفری تا قرن هجدهم.....
۱۰۳	۱) الف - جمعی بودن مسئولیت کیفری.....
۱۰۵	۲) الف - موضوعی بودن (objective) مسئولیت کیفری.....
۱۰۶	ب) مسئولیت کیفری در دوران معاصر (بعد از قرن هجده تا کنون).....
۱۰۹	گفتار دوم: مسئولیت کیفری در حقوق اسلام.....
۱۰۹	الف - توجه به مسئولیت شخصی بودن مسئولیت کیفری.....
۱۱۰	ب - شرایط عامه تکلیف بعنوان پیش شرط مسئولیت کیفری.....
۱۱۱	ج - پذیرش مسئولیت اخلاقی.....
۱۱۲	مبحث دوم: تعریف، ارکان و عوامل رافع مسئولیت کیفری.....
۱۱۲	گفتار اول: تعریف مسئولیت کیفری.....
۱۱۳	الف - معانی لغوی «مسئولیت» و «کیفر».....
۱۱۵	ب - تعریف حقوقی مسئولیت کیفری.....
۱۱۶	ج) ارکان مسئولیت کیفری.....
۱۱۷	۱- قابلیت انتساب.....

- ۱۱۸ ..... ۲- قابلیت تحمل
 ۱۱۹ ..... گفتار سوم: عوامل رافع مسئولیت کیفری

فصل دوم: مسئولیت کیفری کودکان در حقوق

- ۱۲۲ ..... مبحث اول: مسئولیت کیفری کودکان در حقوق اسلام
 ۱۲۳ ..... گفتار اول: مسئولیت کیفری کودکان از دیدگاه امامیه
 ۱۲۴ ..... الف: قول مشهور
 ۱۳۰ ..... ب) نظریه بعضی از فقهای معاصر
 ۱۳۸ ..... مبحث دوم: مسئولیت کیفری کودکان در حقوق موضوعه
 ۱۳۸ ..... گفتار اول: در حقوق ایران
 ۱۳۸ ..... الف) مسئولیت کیفری کودکان در قوانین قبل از انقلاب اسلامی
 ۱۳۸ ..... ۱- قانون مجازات عمومی سال ۱۳۰۴ و ویژگیهای آن
 ۱۴۰ ..... ۲- ۱- دادگاه صالح
 ۱۴۱ ..... ۳- ۱- تخفیف در مجازاتهای جنبی
 ۱۴۱ ..... ۴- ۱- تعیین قدر متیقن سن متهم
 ۱۴۱ ..... ۲- قانون تشکیل دادگاه اطفال بزهکار ۱۳۳۸
 ۱۴۲ ..... ۳- قانون مجازات عمومی اصلاحی خرداد ۱۳۵۲
 ۱۴۲ ..... الف) تقسیم‌بندی سن کودکان و تعیین سن بلوغ
 ۱۴۳ ..... ب) نوآوری در دادرسی کودکان
 ۱۴۴ ..... ب) مسئولیت کیفری کودکان در قوانین مصوب بعد از پیروزی انقلاب
 ۱۴۴ ..... ۱- قانون راجع به مجازات اسلامی سال ۱۳۶۱
 ۱۴۵ ..... ۲- مسئولیت کیفری کودکان در قانون فعلی مصوب ۱۳۷۰
 ۱۴۶ ..... بنداول: حدود
 ۱۴۶ ..... الف) حدّ زنا
 ۱۴۷ ..... ب) حدّ لواط
 ۱۴۷ ..... ج) حدّ سرقت
 ۱۴۸ ..... بند دوم: قصاص
 ۱۴۹ ..... بند سوم: دیات
 ۱۵۱ ..... بند چهارم: اقدامات تأمینی و تربیتی
 ۱۵۵ ..... گفتار دوم مسئولیت کیفری کودکان در حقوق خارجی
 ۱۵۵ ..... الف) مسئولیت کودکان در قانون فرانسه
 ۱۵۶ ..... ب: مسئولیت کیفری کودکان در قانون جزایی مصر
 ۱۵۶ ..... طبقه‌بندی کودکان در قوانین جزایی مصر
 ۱۵۶ ..... الف) قانون مجازات سال ۱۸۸۳ م
 ۱۵۶ ..... ب) قانون مجازات سال ۱۹۰۴
 ۱۵۷ ..... ج) قانون مجازات مصوب سال ۱۹۳۷ م مصر
 ۱۵۷ ..... د) قانون احداث (نوجوانان بزهکار) مصوب سال ۱۹۷۳ م
 ۱۵۷ ..... ه) قانون جدید کودکان مصوب سال ۱۹۹۶ م

- ج: مسئولیت کیفری کودکان در حقوق سوریه ۱۵۸
 د: سن مسئولیت کیفری کودکان بزهکار در حقوق انگلستان ۱۵۸

فصل سوم: اصول عمومی قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۷۰ ناظر به بزهکاری کودکان

مبحث اول: تخفیف مجازات ۱۶۵
 مبحث دوم: آزادی مشروط ۱۶۶
 قانون مجازات اسلامی ایران ۱۶۷
 شرایط اعطای آزادی مشروط ۱۶۸
 شرایط بعد از آزادی مشروط ۱۶۸
 مواد کنوانسیون حقوق کودک ۱۶۹
 مبحث سوم: عفو ۱۶۹
 گفتار اول: عفو عمومی ۱۶۹
 گفتار دوم: عفو خصوصی ۱۷۰
 مبحث چهارم: شرکت و معاونت در جرم ۱۷۲
 مبحث پنجم: تعدد جرم ۱۷۳
 مبحث ششم: سجل قضایی و اعاده حیثیت ۱۷۳
 گفتار اول: سجل قضایی ۱۷۵
 الف: موارد درج در سجل قضایی ۱۷۵
 ب: وضعیت افراد نابالغ در قبال سجل کیفری ۱۷۶
 گفتار دوم: اعاده حیثیت ۱۷۶
 نتیجه گیری کلی ۱۸۰
 پیشنهادها ۱۹۰

ضمایم

ضمیمه یک جدول مسئولیت و عدم مسئولیت کودکان در کشورهای مختلف ۱۹۳
 ضمیمه دو ۱۹۵
 قانون اجازه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۳۷۲/۱۲/۱ ..... ۱۹۵

«کتابشناسی»

۱- منابع فارسی ۲۲۲
 الف: کتابها ۲۲۲
 ب) پایان نامه ها ۲۲۴

مقدمه:

تاریخ پیدایش انسان نشان می‌دهد که این موجود خاکی و با استعداد از بدو خلقت در معرض لغزش و ارتکاب و انحراف و جنایت قرار داشته است. تعیین کیفرهای الهی و بشری نیز در جهت پیشگیری از این گونه لغزش‌هاست. قرآن کریم، داستان لغزش اولین انسان (آدم) و همسرش در تناول میوه ممنوعه و مجازات آنها به تبعید از بهشت به عالم خاکی را به صورت زیبایی نقل کرده است.^۱

و نیز داستان ارتکاب اولین جنایت بشری به صورت قتل هابیل توسط قابیل.^۲ بنابراین، سابقه لغزش و جرم و به دنبال آن ایجاد مسئولیت و تحمل مجازات در زندگی بشری به درازای عمر بشر است و تجربه بشری نیز ثابت کرده است تا انسان بر روی کره خاکی است به اقتضای ابعاد وجودی وی و تضاد و تنازع موجود در زمین و عالم دنیا، در جوامع بشری، جرم و جنایت و انحرافات نیز وجود دارد. در طول تاریخ بشر، تأمین امنیت فردی و اجتماعی و برقراری نظم و برپایی عدالت و پالایش جامعه از ناهنجاریها و انحرافات و پیشگیری عام از جرم در جامعه و پیشگیری خاص از تکرار آن ملازمه با مبارزه با جرم و کنترل آن به خصوص از طریق مجازات مجرم دارد. اما در این زمینه جامعه بشری هم‌سند شاهد افراط و تفریط‌هایی بوده است. به طوری که اصول حاکم بر جرایم و مجازات‌ها که امروزه به عنوان اصول بدیهی و غیرقابل انکار پذیرفته شده در جوامع مختلف، رعایت نمی‌شد. چنانچه جامعه بشری شاهد مجازات کودکان و مجانین بوده است دین اسلام در آغاز ظهورش در ۱۴۰۰ سال واندی قبل، کودکان و مجانین را مبرا از مسئولیت کیفری می‌دانست و غرب نیز با انقلاب فرانسه به این قاعده دست یافت.

اهمیت برخورد با رفتارهای ناهنجار کودکان به عنوان آینده‌سازان یک کشور از جنبه‌های گوناگون مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

حقوق جزا از قدیم‌الایام و به طور سنتی متکفل برخورد با انحراف جوانان و بزرگسالان در شکل مجازات بوده و کودکان را از مسئولیت کیفری به صورت تام و ناقص مبرا می‌دانسته است. اما تعیین سن تفکیک کودکی از بزرگی و نحوه برخورد با کودکان و حدود مسئولیت کیفری آنان از جمله مباحث مهمی است که بیانگر سیاست جنایی کشورها و مکتب‌ها در این قلمرو و با اسمیت است. این کتاب قصد بررسی حدود مسئولیت کودکان بزهکار و سن تفکیک کودکی از بزرگسالی و سن مسئولیت کیفری از دیدگاه حقوق اسلام و موضوعه دارد. وجود سیاهه جرائم و انحرافات کودکان بزهکار از یک طرف و اهمیت اصلاح و تربیت آنان از طرف دیگر، ایجاد می‌کند مسئولیت کیفری کودکان از دیدگاه اسلام و حقوق موضوعه مورد بررسی قرار گیرد و قواعد، ضوابط و مقررات سنجیده و مفید و مؤثر تدوین شود، شیوه‌های مؤثر و روش‌های مفید در برابر بزهکاری کودکان در سنین مختلف به قانونگذار ارائه شود.

هدف اصلی از انتخاب این موضوع بررسی و تحقیق سن مسئولیت کیفری کودکان در اسلام (از دیدگاه قرآن و سنت) است و نقد نظریات فقهای مذاهب مختلف اسلام در این خصوص ارائه می‌شود و همچنین ارائه نظریه مطلوب و قوی، پس از بررسی این مسئله در حقوق موضوعه ایران (قبل از انقلاب و بعد از آن) و حقوق بین‌المللی و تطبیق مسئله در حقوق اسلامی و بین‌المللی می‌باشد همچنین معیار و میزان مسئولیت کیفری از نظر قرآن و سنت چه می‌باشد، آیا رسیدن کودکان به سن خاص معیار مسئولیت کیفری یا معیار سن خاص بعلاوه رشد (رسیدن به سن رشد) و یا معیار چیز دیگری است؟ ارائه پاسخ درست به سوالات فوق از جمله اهداف

انتخاب موضوع است.

سوالاتی که در انجام تحقیق مورد نظر در صدد پاسخگویی آن‌ها هستیم به شرح ذیل می‌باشند:

- (۱) آیا بلوغ امری تشریحی است یا تکوینی؟
- (۲) آیا قول مشهور فقهای امامیه در مورد سن بلوغ دختران (نه سالگی) و پسران (۱۵ سالگی) با ادله قطعی کتاب و سنت و واقعیات خارجی مطابقت دارد یا خیر؟
- (۳) آیا تعیین سن خاص در بلوغ موضوعیت دارد یا اینکه معیار اصلی احتلام در پسران و حیض در دختران می‌باشد؟
- (۴) وجود خلاء قانونی در قانون مجازات اسلامی، در مورد سن مسئولیت کیفری و طبقه‌بندی کودکان از نظر مسئولیت و به بیان دیگر، قانون مجازات اسلامی در تعیین سن به ویژه در دختران به واقعیات جامعه توجه نکرده است.

(۵) نبود قانون ویژه برای کودکان، مطابق ضوابط و مقررات اسلامی در قوانین جزایی ایران.

(۶) تطبیق اقوال مذاهب مختلف اسلامی و مقایسه قوانین جزایی ایران و سایر کشورها در خصوص سن مسئولیت کیفری کودکان.

در جوامع مختلف، رعایت نمی‌شود. چنانچه جامعه بشری شاهد مجازات کودکان و مجانین بوده است دین اسلام در آغاز ظهورش در ۱۴۰۰ سال و اندی قبل، کودکان و مجانین را مبرا از مسئولیت کیفری می‌دانست و غرب نیز با انقلاب فرانسه به این قاعده دست یافت.

اهمیت موضوع برخورد با رفتارهای ناهنجار کودکان به عنوان آینده‌سازان یک کشور از جنبه‌های گوناگون مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

حقوق جزا از قدیم‌الایام و به طور سنتی متکفل برخورد با انحراف جوانان و بزرگسالان در شکل مجازات بوده و کودکان را از مسئولیت کیفری به صورت تام و ناقص مبرا می‌دانسته است. اما تعیین سن تفکیک کودکی از بزرگی و نحوه با کودکان و حدود مسئولیت کیفری آنان از جمله مباحث مهمی است که بیانگر سیاست جنایی کشورها و مکتب‌ها در این قلمرو با اسامیت است.

این کتاب قصد بررسی حدود مسئولیت کودکان بزهکار و سن تفکیک کودکی از بزرگسالی و سن مسئولیت کیفری از دیدگاه حقوق اسلام و موضوعه دارد.

وجود سیاهه جرائم و انحرافات کودکان بزهکار از یک طرف و اهمیت اصلاح و تربیت آن‌ان از طرف دیگر، ایجاب می‌کند مسئولیت کیفری کودکان از دیدگاه اسلام و حقوق موضوعه مورد بررسی قرار گیرد و قواعد، ضوابط و مقررات سنجیده و مفید و مؤثر تدوین شود، شیوه‌های مؤثر و روشهای مفید در برابر بزهکاری کودکان در سنین مختلف به قانونگذار ارائه شود.

در هر حال از اساتید محترم و صاحب نظران و دلسوزان به سرنوشت کودکان تقاضا داریم که از هرگونه رهنمودهای مفید و مؤثر در این خصوص، دریغ نفرمایند.

در پایان برخورد لازم می‌دانم که از لطف بی‌دریغ استادان ارجمند بهره وافی و کافی بردم. از جمله جناب آقای دکتر کوشا، که به حق، در خصوص معرفی منابع راهنمایی و هدایت اینجناب در تدوین این اثر تلاش فراوان نموده و از هیچ‌گونه کمکی در این زمینه دریغ نمودند. همچنین جناب آقای دکتر نجفی ابرنآبادی که رهنمودهای ارزنده و مفیدی را در طول تدوین کتاب ارائه نمودند و جناب آقای دکتر میرمحمد صادقی که در دسترسی به برخی از منابع مرا یاری نمودند، تشکر و قدردانی نمایم و برای عزیزان آرزوی موفقیت در عرصه آموزش و پژوهش و سلامتی داشته باشم.

و همچنین از آیه‌الله مرعشی شوشتری معاونت محترم قضایی قوه قضاییه و آیه‌الله معرفت از اساتید بزرگ حوزه و دیگر عزیزانی که به نحوی در تهیه و تدوین اثر زمینه‌ساز بوده‌اند و همه کسانی که تسهیلاتی را

فراهم نمودند، تشکر و تقدیر می‌نمایم و برای آنها آرزوی سلامتی و توفیق مزید نمایم. یادآوری می‌گردد که بی‌شک بدون همکاری این عزیزان مطالعه در مورد بلوغ و مسئولیت کیفری کودکان امکان‌پذیر نبوده و قطعاً تلاش آنان راهگشایی جهت تدوین این اثر بوده است.

در پایان از مسئول محترم انتشارات انصار آقای نجاتی که تلاش زیادی در بهتر چاپ شدن کتاب، انجام داده‌اند، تشکر و قدردانی می‌نمایم و به مضمون حدیث شریف «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمَخْلُوقَ لَمْ يَشْكُرِ الْخَالِقَ» و رجاء واثق دارم، چنانچه خوانندگان گرامی در این مجموعه زلت و خللی مشاهده نمودند بر ما ببخشایند که گفته‌اند «مَنْ حَنَفَ فَقَدْ اسْتَهْدَفَ» بنابراین شایسته ارباب خود است که ما را در جهت اكمال این اثر یاری دهند و از رهنمودهای سوده‌مند و سازنده و ارزنده و مفید خود برخوردار سازنده که در مأمور چنین آمده است: «الدال علی الخیر کفاعلیه» بهر حال از درگاه ایزدمنان و خداوند یکتا در جوار مضجع ثامن الحجج علی‌ابن موسی الرضا (ع) مسئلت دارم که مراد راه خدمتی که در پیش گرفته‌ام موفق بدارد، باشد که این عمل ناچیز و گام نخست، زمینه را برای کاری سترگ و گسترده و وسیع و عظیم هموار نماید که در آینده‌ای نه چندان دور صورت تحقیق پذیرد. «وماذک علی الله بعزیز» و «مَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ» و چه نیکو و زیباست که این اثر علمی را به آیندسازان فرهنگ و دانش و تمدن این مرز و بوم مقدس اسلام تقدیم نمایم....

مشهد مقدس - ۲۲ بهمن ماه ۱۳۸۶ هـ ش